

13. Russiske studenter i Norge

Eivind Karlsen

Sammendrag

I løpet av de siste 20 årene har antallet russiske studenter i Norge vokst fra nesten ingen til å utgjøre den tredje største gruppa av internasjonale studenter i landet. I dette kapitlet, bygget på kvalitative intervjuer med 28 russiske studenter registrert ved universiteter i Nord-Norge, ses det nærmere på hvilke intensjoner og motivasjoner de russiske studentene har for å komme til Norge for å studere, og særlig i hvilken grad dette er et første skritt i en migrasjonsprosess. Utgangspunktet for studien er en tidligere kvantitativ undersøkelse blant internasjonale studenter i Norge som viser at russiske studenter, i større grad enn nesten noen annen gruppe av utenlandske studenter, uttrykker at de har vurdert å bli permanent her i landet etter at de har avsluttet studiene. Vår studie modifierer til en viss grad inntrykket av at russiske studenter kommer til Norge som et første skritt i en prosess for å forlate Russland permanent og gir mer støtte til det som kan kalles tradisjonelle motivasjoner for å studere i utlandet. Men også i vårt materiale fremstår migrasjonsaspektet som viktig, og det finnes indikasjoner på at det kan øke i betydning i løpet av studentenes opphold i Norge. I etterordet heves problemstillingen et hakk og reflekterer kort rundt de potensielle internasjonale politiske implikasjonene som kan oppstå og forsterkes av russisk studentmigrasjon.

Introduksjon

Fra årtusenskiftet og fram til i dag har antallet russiske studenter i Norge vokst fra nesten ingen til å utgjøre den tredje største gruppa av internasjonale studenter i landet, kun slått av svenske og tyske studenter. Høsten 2015 var over 1400 russiske studenter registrert ved norske institusjoner for høyere utdanning, noe som utgjør rundt sju prosent av det totale antallet utenlandske studenter i Norge (Wiers-Jenssen 2017).

Denne relativt raske utviklingen er utgangspunktet for dette kapitlet. I en tidligere studie av internasjonale studenter i Norge viser resultatene at åtte av ti blant de russiske gradsstudentene og seks av ti blant utvekslingsstudentene uttrykker at de har vurdert å bli permanent i Norge etter at de har avsluttet studiene. Dette er en høyere prosentandel enn for nesten noen annen gruppe av utenlandske studenter i Norge (Wiers-Jenssen 2015/2017).¹ Videre viser tall fra det norske kvoteprogrammet for utenlandsstudenter at russiske studenter ofte ikke returnerer til hjemlandet, «bare rundt 40 prosent av de russiske kvotestudentene har dokumentert hjemflytting etter endte studier» (Johanson og Olsen 2014, s. 72).

Som Jannecke Wiers-Jenssen (2017, s. 216) påpeker, er det imidlertid langt fra sikkert at alle de som gir uttrykk for at de har vurdert å bli, faktisk blir. Noen finner andre mer attraktive alternativer, noen endrer mening og reiser hjem enten med en gang eller etter noen år, og atter andre vil møte lovmessige barrierer for opphold etter endte studier.

Likevel er tallene påfallende høye, og målet med dette kapitlet er å se nærmere på de russiske studentenes motivasjoner for å komme til Norge for å studere, og særlig om studiene innebærer en plan eller intensjon om å migrere fra Russland til Norge eller andre vestlige land.

Kapitlet bygger på kvalitative intervjuer med til sammen 28 russiske studenter registrert på studieprogrammene *Bachelor of Circumpolar Studies* (BCS) ved Nord universitet (NORD) i Bodø² og *Bachelor of Northern Studies* (BNS) ved Universitetet i Tromsø (UiT), avdeling Alta. Studentene kommer fra universiteter i Murmansk, Arkhangelsk, St. Petersburg og Syktyvkar som NORD og UiT har formelt samarbeid med. BCS og BNS er først og fremst online studier der det er mulig å fullføre alle de sju emnene som tilbys (90

¹ Generelt viser studien til Wiers-Jenssen at over 70 prosent av alle utenlandske gradsstudenter og nesten halvparten av utvekslingsstudentene gir uttrykk for å ville forbli i Norge etter endte studier. Gradsstudenter tar en hel grad i utlandet og får vitnemål fra det utenlandske universitetet mens utvekslingsstudenter tar deler av graden i utlandet og får sitt vitnemål fra hjemmeinstitusjonen. Dette innebærer at gradsstudentene som oftest oppholder seg i utlandet lenger enn utvekslingsstudentene.

² For utvikling av internasjonalsisering ved Nord universitet, se Haukland 2015.

ECTS)³ på internett. Begge institusjonene tilbyr imidlertid i tillegg et tredje semester (30 ECTS) som et tradisjonelt campus-studium. Russiske studenter som gjennom denne ordningen har tilbrakt et semester enten ved NORD eller UiT, utgjør intervjuobjektene i studien.

Som en teoretisk bakgrunn for selve undersøkelsen begynner kapitlet med en kortfattet og generell presentasjon av fenomenene *internasjonalisering* og *migrasjon*, før vi vender oppmerksomheten mot forskjellene mellom Russland og Norge/Vesten som kan tenkes å fremme migrasjon blant russiske studenter. Deretter presenterer vi funnene fra vår studie sammenliknet med resultatene fra Wiers-Jenssens survey (2015/2017). I etterordet reflekterer vi rundt noen av de potensielle konsekvensene det kan ha at russiske studenter emigrerer utover det faktum at noen personer flytter fra et land til et annet. Vi er her spesielt opptatt av det ganske skjøre samarbeidet som har utviklet seg mellom Russland og Vesten etter oppløsningen av Sovjetunionen i 1991.

Internasjonalisering

Selv om veksten i antall russiske studenter i Norge har kommet brått og kanskje uventet, har den ikke funnet sted som et isolert fenomen. Studenter som drar til utlandet for å ta hele eller deler av en utdanning, har globalt sett vært relativt vanlig over lang tid. Denne utviklingen skjøt imidlertid fart på 1990-tallet og eksploderte formelig etter 2000. Ifølge statistikk fra OECD (2014) ble antallet internasjonale studenter på verdensbasis fordoblet mellom 2000 og 2012 og passerte 4,5 millioner i 2012. De fleste utgående studenter kommer fra sør og øst og reiser nord og vest:

The biggest exporters of students are Asian countries, China, India and Korea, in particular, and the largest importers are Western, English-speaking countries, in particular the USA, the UK, Australia and Canada, while France, Germany and the Russian Federation also rank high on the list. (OECD 2014, hentet fra Wiers-Jenssen & Sandersen 2017, s. 48)

³ ECTS står for European Credit Transfer and Accumulation System og tilsvarer det vi kaller studiepoeng (1 studiepoeng = 1 ECTS). Dette er et felleseuropeisk system for credits/studiepoeng som skal gjøre det lettere for studenter å ta hele eller deler av utdanningen i utlandet.

Internasjonalisering har i tillegg blitt et av de fremste honnørordene i debatten om høyere utdanning i den vestlige verden de siste 20 årene, og det både fra myndigheters og høyere utdanningsinstitusjoners side. Internasjonalisering er ikke lenger bare «noe som skjer», men har blitt institusjonalisert som en integrert og ikke minst ønsket del både av utdanningspolitikken og i høyere utdanningsinstitusjoners strategier (se kapittel 12). Som et eksempel kan vi se dette i Stortingsmelding nr. 16 (2016–2017) fra Kunnskapsdepartementet (2017), der det slås fast at Norge gjennom Bologna-prosessen har forpliktet seg til målet om at minst 20 prosent av de som fullfører et gradstudium i Norge i løpet av studiet, skal ha hatt et utvekslingsopphold ved et utenlandsk universitet.

De positive konsekvensene av internasjonalisering antas fra myndighetenes side å være mange og strekker seg fra å øke kvaliteten i høyere utdanning, via økonomiske fordeler både for nasjoner og de enkelte institusjoner, til kulturelle og politiske begrunnelser av typen lære hverandre og hverandres kultur å kjenne, utvikle vennskapelige relasjoner og fredelig sameksistens. Bistandspolitikk har også vært et viktig aspekt ved mottak av internasjonale studenter, det vil si at man tilbød utdanning til et gitt antall studenter fra den 3. verden, som etter endte studier var forventet å reise tilbake til hjemlandet for å bidra til den generelle utviklingen. Mens man tidligere la mye vekt på det kulturelle og politiske aspektet, har kvalitet og økonomi fått en langt sterkere posisjon som begrunnelser for internasjonalisering i høyere utdanning de siste 20 årene (Wiers-Jenssen og Sandersen 2017, Kunnskapsdepartementet 2009).

Her er vi imidlertid ikke opptatt av nasjoners eller utdanningsinstitusjoners begrunnelser for å få sine studenter til å reise ut, men studentenes, og den individuelle students intensjoner og motivasjoner for å studere utenlands kan neppe forventes å være i tråd med ulike nasjoners eller universiteters målsettinger. Det er vanskelig å tenke seg at en student skulle svare «å øke kvaliteten på norsk høyere utdanning» eller «å styrke norsk konkurranseevne» på spørsmål om hvorfor han eller hun har valgt å ta sin utdanning utenfor Norges grenser. I stedet er den enkelte student naturligvis opptatt av sine egne interesser ved valg av studiested. Hva er så studenters fremste begrunnelser for å ville studere i utlandet?

For norske studenter under gjenoppbyggingen etter krigen og utbyggingen av velferdsstaten var det å ta studier i utlandet på områder der tilbudet enten ikke fantes eller ikke var stort nok hjemme viktig. Dette er fortsatt en faktor som spiller inn, særlig hva gjelder lege-, tannlege- og veterinærutdanning (Hovdhaugen og Wiers-Jenssen 2017). I enda større grad enn i Norge er dette tilfellet i mange land i den 3. verden der utdanningssystemet ofte er mindre utbygget enn hos oss.

Internasjonalt sier Nyaupane, Paris og Teye (2011, s. 207) at funnene i de begrensede undersøkelsene av studenters motivasjon for utenlandsstudier generelt kan deles i fire kategorier: «crosscultural experience», «academics», «future careers» og «family heritage». De sier videre at studier i utlandet ofte rett og slett er en form for turisme. De refererer også til en studie av Jarvis og Peel (2008) som fant at:

Most individuals participate in a short-term study abroad in order to gain a broadened global awareness, to experience new and exciting cultures, to have social interactions and meet new people and to get away from normal life. (s. 207)

Om hvorfor norske studenter drar utenlands, sier Hovdhaugen og Wiers-Jenssen (2017) at de som velger å studere i utlandet, ofte ønsker seg nye opplevelser, språk og kulturkunnskaper og å forbedre karrieremulighetene både hjemme og internasjonalt, eller det er fordi de har en antakelse om at utdanningen har bedre kvalitet i utlandet.

Når vi ser på Wiers-Jenssens studie om russiske studenter i Norge (2017), er det imidlertid vanskelig å se bort fra at mulig migrasjon også er en viktig motivasjon for mange studenter, og særlig blant dem som søker seg til vestlige universiteter fra andre deler av verden.⁴ Det er heller ingen grunn til å tro at intensjonene om å bli etter endte studier er mindre blant internasjonale studenter i andre vestlige land enn den er i Norge.

⁴ Ifølge de kildene vi bruker her, er det trolig ikke så mange av de som søker fra vestlige land til andre vestlige land som har den samme intensjonen om migrasjon (se Paris et al. og Jarvis og Peel over). Norske studenter, selv de som sier de har som intensjon å skaffe seg en internasjonal karriere, kommer i de fleste tilfeller hjem igjen etter noen år (Hovdhaugen og Wiers-Jenssen 2017).

Migrasjon

Ifølge Unesco (2018) kan begrepet *migrant* forstås som

any person who lives temporarily or permanently in a country where he or she was not born, and has acquired some significant social ties to this country. [...] The term 'migrant' in article 1.1 (a) should be understood as covering all cases where the decision to migrate is taken freely by the individual concerned, for reasons of «personal convenience» and without intervention of an external compelling factor. (Unesco 2018)

Vi lever i masse migrasjonens tidsalder. Selv om et nøyaktig antall er vanskelig å gi, opererte Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) med ca. 200 millioner migranter på verdensbasis i 2013 (Globalization 101 2013).⁵

Hva er det så som medfører migrasjon, som får mennesker til å bryte opp fra hjemsted og hjemland for å finne et nytt sted å bo, ofte langt unna der de kommer fra? De fleste av oss har vel en instinktiv forståelse av at migrasjon fremmes av alvorlig fattigdom og undertrykking, men som det fremgår av definisjonen fra FN ovenfor, trenger det som utløser migrasjon i mange tilfeller ikke å være særlig dramatisk. Migrasjon finner sted på grunn av «personal convenience», altså av bekvemmelighetsgrunner, et uttrykk som kan dekke praktisk talt alt. Dette sies ikke for å avskrive at mange migranter forlater hjemstedet sitt på grunn av ekstrem fattigdom eller alvorlig undertrykking, bare for å påpeke at det finnes migranter fra alle land og i alle tenkbare situasjoner. Vi skal ikke her gå dypt i denne omfattende litteraturen, bare se på noen grunnleggende aspekter ved migrasjon for deretter å bruke disse på forholdet mellom Russland og Norge.

Migrasjon har lenge blitt analysert ved hjelp av Everett Lees «push–pull»-modell (1966):

This model differentiates between push factors that drive people to leave home, from pull factors that attract migrants to a new location. Push factors occur within sending states, that is, those that send migrants abroad, while pull factors occur within receiving states,

⁵ På verdensbasis er det ofte vanskelig å lage et klart skille mellom begrepene **migrant** og **flyktning**. Hva dette skillet eventuelt består av, og når det oppstår, er imidlertid ikke en del av diskusjonen her. Russiske studenter i Norge eller andre land i Vesten oppfattes definitivt ikke som flyktninger.

that is, states that receive immigrants from sending states abroad. Push factors are negative aspects of the sending country, while pull factors are positive aspects of the receiving country. (Globalization 101 2013, s. 9)

Disse typene faktorer er egentlig to sider av samme sak, for å ønske å flytte må migrantene ikke bare synes at det mangler muligheter hjemme (push factors), men også forvente at disse mulighetene blir tilfredsstillende i utlandet (pull factors). Ifølge Globalization 101 (2013, s. 9–15) regnes mangel på arbeid og fattigdom, borgerkrig, krig, religiøs og politisk forfølgelse og, i de senere årene, klimaendringer som de viktigste push-faktorene, mens pull-faktorene inkluderer høyere levestandard og høyere lønninger, etterspørsel etter arbeidskraft og politisk og religiøs frihet.

Selv om det altså finnes flere beveggrunner i disse faktorene, synes det rimelig å påstå at økonomiske faktorer i bred forstand er den mest fremtredende motivasjonen for migrasjon. Dette bekreftes av Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO), som sier at omtrent halvparten av det totale antallet av dagens internasjonale migranter, eller om lag 100 millioner arbeidsmigranter, har forlatt hjemmet sitt på leting etter bedre jobb- og levekårsmuligheter for seg selv og familien i utlandet (Globalization 101 2013, s. 9).

Forskeren Elizabeth Murphy-Lejeune (2002) sier det på følgende måte:

Motivations of migratory individuals are multifold, but that the one unifying element in all individual trajectories which reiterate the same pattern is that everywhere individuals change location seeking more favourable life conditions. (op.cit., s. 77)

Verdt å merke seg i denne forbindelse er at selv om det alltid eksisterer forskjeller i levestandard både mellom områder og land, og betingelsene for migrasjon dermed er oppfylt, er det likevel ikke slik at *alle* migrerer. For det første synes det å være forskjeller fra land til land når det gjelder tilbøyelighet for migrasjon, og det er derfor ikke alltid folk fra de fattigste landene som migrerer i størst grad. Det finnes for det andre fysiske og kulturelle hindringer for migrasjon. Lee nevner i denne forbindelse fysiske hinder som fjell og ørkener og kulturelle som tabuer mot reising og å bevege seg over fiendtlig territorium, men like viktig er psykologiske hindringer som ikke å ville forlate familie, venner og fellesskapet man er født inn i. For det tredje er det ofte

ikke de svakeste og fattigste i de fattigste landene som migrerer, men heller de unge, sterke og relativt velutdannede, de eventyrlystne, de entreprenørielle; altså de med mye kulturell kapital (Lee 1966, Massey et al. 1993, Heleniak 2001, Murphy-Lejeune 2002).

Konklusjonen blir imidlertid likevel at dersom det er tilstrekkelige forskjeller i levestandard mellom land, er muligheten relativt stor for at i det minste noen personer vil migrere fra landet med lavest levestandard til landet med høyere levestandard. Så hva er de økonomiske, eller «better life», forskjellene mellom Russland og Norge/Vesten som kan forklare at migrasjon eventuelt finner sted?

OECDs måling av det gode liv

Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD) har utviklet det de kaller *OECD Better Life Index* (oecdbetterlifeindex.org 2016). Denne indeksen er ment å skulle være et måleinstrument for velferd i forskjellige land på 11 områder. Disse 11 områdene oversatt til norsk er bolig, inntekt, arbeid, fellesskap, utdanning, miljø, sivilsamfunn, helse, livstilfredshet, sikkerhet og balanse mellom arbeid og fritid.

Det resultatene fra OECD viser, er at Russland taper for vestlige land på de fleste av disse områdene, og Norge skårer høyere enn Russland på samtlige områder. Dersom man slår sammen resultatene på alle områder, ligger Norge på tredje plass av de 36 landene som har blitt målt (de 34 medlemslandene i OECD samt Russland og Brasil), mens Russland er nummer 32 med bare Hellas, Chile, Tyrkia og Mexico bak seg. Dette betyr videre at alle vestlige land som er de vanligste målene for migranter, USA (nr. 7), Tyskland (nr. 13) og Storbritannia (nr. 16), ligger høyere plassert på denne velferdsindeksen enn Russland. Disse landene skårer ikke nødvendigvis høyere enn Russland på alle områder, men til sammen gjør de det. Selv om det naturligvis er flere elementer enn materiell levestandard som kan være avgjørende for hvor folk ønsker å bo, sannsynliggjør resultater som de vi ser her at i hvert fall noen vil migrere fra Russland til både Norge og andre vestlige land.

Studentmigrasjon?

Hva så med studentene? Gjør ulikhetene i levekår mellom landene det sannsynlig at russiske studenter flytter til Norge eller andre vestlige land etter studiene? Er det mer eller mindre sannsynlig at studenter migrerer enn andre russiske borgere?

Trolig er studenter som alle andre. De vil være like fristet til å flytte av materielle årsaker som andre russere, eller enhver migrant for den saks skyld. I tillegg er studenter ifølge migrasjonsteorien på mange måter den arketypiske migranten. Heleniak (2001) hevder at migrasjonsnivået ofte øker i takt med utdannings-, sysselsettings- og inntektsnivået, slik at områder som mister sin befolkning, ofte mister de unge, sterke og velutdannede. Videre viser migrasjonsteorien at folk er mer disponert for å migrere når man er i ferd med å gå over i arbeidslivet enn når man er mer etablert i hjemlandet:

Migration rates are highest among people who have just completed their schooling and are embarking on careers. (Heleniak 2001, s. 532)

Alt dette gjelder for studenter som studerer i utlandet. De er unge, de har høyere utdanning, og på grunn av dette har de gode muligheter for å finne en jobb med god inntekt, og de er på vei inn i arbeidslivet. Videre har utenlandsstudenter allerede forsøkt å leve i et annet land, og de vet derfor i større grad hva som kreves, hvordan det er i et nytt land, de har en viss kjennskap til systemet, de har en viss kjennskap til kulturen, de kjenner folk og de kjenner kanskje til og med språket. Det vil sannsynligvis være mye lettere og mye mindre skremmende for en internasjonal student å bestemme seg for å bli i utlandet enn det vil være å flytte for en som aldri har bodd i et annet land, eller kanskje ikke engang har vært i utlandet. Studenter har det Murphy-Lejeune (2002) kaller '*mobility capital*' (heretter oversatt til *mobilitetenskapital*), et begrep relatert til Bourdieus (1986) begreper om sosial og særlig kulturell kapital. Sosial kapital refererer til den typen sosialt nettverk et individ befinner seg i, mens kulturell kapital refererer til individets sosiale ferdigheter, kunnskaper, vaner, språkferdigheter og smak (Allen 2013). Hvilken type eller hvor mye sosial og kulturell kapital en person har, vil ha stor innflytelse på både hva han/hun er i stand til å gjøre, hva han/hun gjør, og hvordan han/hun gjør det. I denne sammenhengen vil studenter med *mobilitetenskapital* både i utgangspunktet være i et miljø som er støttende til å

reise og til å studere i utlandet (sosial kapital), og selv inneha kunnskapene og ferdighetene som øker mulighetene for at de ønsker å reise, og at de vil klare seg i utlandet. Basert på denne kunnskapen kan vi forvente at ganske mange av de russiske utenlandsstudentene vil kunne ønske å forbli i utlandet på permanent basis.

Funn i intervjuene

Som påpekt i introduksjonen til dette kapitlet, viser Wiers-Jenssens kvantitative studie om russiske studenter i Norge (2015/2017) at en stor majoritet av respondentene oppgir at de har overveiet å bli permanent i Norge etter endte studier:

Eight in ten full degree students and six in ten exchange students state that they have considered staying in Norway after finishing their degree. (Wiers-Jenssen 2015, s. 43)

Videre viser studien at blant de som har overveiet å bli i Norge, ønsker flertallet å finne en jobb etter endte studier, og de ønsker å arbeide i Norge på grunn av gode karrieremuligheter og høyt lønnsnivå. Valget synes heller ikke å stå mellom arbeidsledighet i hjemlandet og jobb i Norge, ettersom veldig få rapporterer at det vil være vanskelig å få jobb i Russland. Til sist viser studien at for et flertall var migrasjon trolig en plan fra begynnelsen av siden de oppgir at gode karrieremuligheter i Norge var en viktig årsak til at de valgte å studere nettopp her. Konklusjonen i Wiers-Jenssens studie med hensyn til migrasjonsspørsmålet er dermed at et stort flertall av de russiske studentene i Norge, og mer for russiske studenter enn for studenter fra de fleste andre land, enten har hatt en plan om permanent migrasjon fra begynnelsen eller har utviklet en slik intensjon i løpet av oppholdet.

Selv om disse tallene trolig er enda høyere enn forventet, er funnene altså helt i tråd med migrasjonsteorien slik den ble presentert over; migrasjon er i de fleste tilfeller motivert av forbedret materiell levestandard og finner som oftest sted blant de unge og «sterke» og de som er i ferd med å tre inn i arbeidslivet (Heleniak 2001, Murphy-Lejeune 2002).

Hvordan korresponderer dette bildet av de planene og intensjonene russiske studenter har med hensyn til migrasjon med det vi finner i våre inter-

vjuer? Blir Wiers-Jenssens funn bekreftet, eller vil det danne seg et helt annet landskap når vi her går litt dypere inn i studentenes oppfatninger og intensjoner slik kvalitative intervjuer tillater? Det mest generelle funnet fra våre intervjuer er at det ikke finnes noe utvetydig svar på om våre intervjuobjekter har som plan å forlate Russland eller ikke. La oss starte med begynnelsen.

I hvilken grad et opphold i utlandet har blitt planlagt på forhånd, synes i hvert fall noe relatert til mulig migrasjon. Dersom migrasjon har vært intensjonen før man drar fra hjemlandet, og studier i utlandet ses på som et springbrett bort, skulle man tro at bevisstheten rundt hvor og hva man vil studere ville være relativt stor. Dette synes i liten grad å være tilfellet blant våre intervjuobjekter. Det finnes noen få studenter som rapporterer om planer om å studere i utlandet, som sier at de alltid har ønsket det, og at de alltid har vært interessert i å studere nordområdene. Majoriteten sier imidlertid at BCS/BNS var en av kun få muligheter de hadde til å studere i utlandet, og utvilsomt den enkleste (gjennom formelle avtaler med universitetene i Nord-Norge). Vanligvis ble de bevisst muligheten gjennom det internasjonale kontoret ved hjemmeinstitusjonen eller gjennom venner og bekjente som var aktive på eller hadde fullført programmet. Videre er det svært få som i utgangspunktet synes å ha hatt noen interesse eller ønske om å studere nordområdene. En av studentene fra Arkhangelsk uttrykker det på en måte som i store trekk oppsummerer de fleste aspektene i svarene på denne delen:

From the beginning of my studies at home university I wanted to study abroad and visit different countries. So, I chose the program «Bachelor of Circumpolar Studies» because it gives an opportunity to study abroad. [...]

It is really interesting and amazing to learn new things, such as ways of life, languages, educational system, architecture, food, people's habits and many, many other things. You can understand people from foreign countries only from the inside (to live there for a long time). Also, a scholarship is really high for us. [...]

The program «Bachelor of Circumpolar Studies» offers studying in Bodø, Norway. Of course, before, I wanted to study in Norway, because this country is famous for beautiful nature, good quality of life, friendly people, high quality of education. [...]

Our teachers always talk about this program, internet page of our university has some information about international programs.

På spørsmål om hvorfor de valgte Norge, svarer tre andre studenter på denne måten:

Norway was not my plan, but I always wanted to study abroad. [...] It was more likely coincidence than choice, but it was nice. I would rather have gone to Canada.

Norway was a concrete goal, Bodø was a happy accident. I am fully satisfied with the place I lived in, however if I had not been able to go to Norway, or I would have been offered another city, I would have agreed.

Bodø is mandatory condition of the exchange program. I'm happy that I was in Norway. And if I would change the country probably I'd choose Sweden or Denmark. Because this is the Nordic countries and they have similar weather conditions like in the northern Russia.

Disse svarene kan neppe sies å indikere noen plan eller intensjon om å forlate Russland permanent. De synes mer å gi uttrykk for en mulighet som presenterte seg selv, og som hørtes ut som en spennende erfaring. Det synes å være mer en tilfeldighet enn en plan, og mer å gripe det tilbudet som finnes enn å ha en intensjon om hva man ønsker å gjøre med det, og hva man vil bli.

På den annen side har det over tid blitt mer struktur fra de russiske universitetene med hensyn til hvilke studenter som blir tilbudt muligheten til å studere i Norge. Mens det tidligere var mer eller mindre tilfeldig og opptil den enkelte hvem som kunne reise, har universitetene, og særlig Northern (Arctic) Federal University (NArFU) i Arkhangelsk, som Nord universitet mottar de fleste av sine studenter fra, de senere årene prioritert studenter fra Department of Foreign Languages and Regional Studies. Dette er studenter som enten studerer engelsk eller nordiske språk, eller nordiske samfunn, og som dermed har bedre forutsetninger for å lykkes enn sine forgjengere både med hensyn til å klare seg i utlandet og til å gjøre det godt på vårt studietilbud. Kanskje ser vi konturene av en plan likevel?

I tillegg kan jo folk med planer og ønsker om å migrere være rasjonelle nok til å se at et studieprogram som BCS/BNS, i et land som Norge og i byer som Bodø og Alta, er deres beste mulighet til å komme til utlandet og dermed forfølge den sjansen som et første skritt.

Studentene ble videre spurt om de generelle årsakene til at de ønsket å studere i utlandet, hva som var motivasjonen deres. På dette åpne spørsmålet har ikke migrasjon fra Russland noen sentral plass i BCS/BNS-studentenes

svar. I stedet oppgis motivasjoner som «å forbedre språklige ferdigheter», «å få kunnskap om en annen kultur generelt og norsk kultur spesielt» og «å få erfaring med å leve i et annet land», altså det som kan kalles tradisjonelle motivasjoner for å ville studere i utlandet. Basert på disse svarene, synes det rimelig å konkludere at det ikke virker å ha eksistert særlig mange tanker om migrasjon på forhånd for disse BCS/BNS-studentene.

En slik plan eller intensjon om å flytte permanent kan imidlertid utvikle seg i løpet av oppholdet, og en av faktorene som kan ha innflytelse på dette, er hvordan de oppfatter oppholdet. Dersom oppholdet i Norge oppleves positivt, og levestandarden generelt oppfattes som bedre enn i Russland, vil det være mer fristende å bli etter endte studier enn dersom det motsatte var tilfellet. Så hvordan vurderer våre intervjuobjekter Norge og oppholdet her?

I så godt som alle tilfeller og på alle områder er vurderingen av Norge veldig positiv; bussene går, veiene er gode, myndighetene er bra, folk er vennlige, studiene er bra, universitetet, biblioteket og andre bygninger og fasiliteter er flotte, internett virker og er gratis, og naturen er vakker. Selv om det er dyrt å leve, og noen utvilsomt sliter med å få endene til å møtes, oppgis heller ikke dette som noe stort problem:

Everything works like a clock. The economics are really great, the same for the social system and social guarantees.

I didn't expect that the nature is so beautiful. A lot of places are magic. Buildings are small and nice, people are simple and friendly, always smiling to everybody. I didn't expect that I would fall in love with this country. [...]

I thought that Norway is a comfortable place for living and has beautiful landscapes. And I have got this Norway, like I wanted. It was true. [...] It is wonderful to be a student in Norway. You get a lot of opportunities and interesting things.

There are many opportunities for students in Norway, for example, it is possible to use the library 24 hours a day. Students can get access to internet. There is free water dispenser in the university. Professors are always ready to help and build a friendly atmosphere.

I've learned a lot, and it's almost all about the way of teaching. I was amazed how easy and unstrained this process flows here. [...] We've read a lot and we had to study mostly by ourselves. Teachers have roles as guides in the world of knowledge, but we had to go into depth by ourselves.

Når vi går litt dypere, finner vi, som alltid, noen unntak, og noen ganger kanskje en viss inkonsistens i forhold til hva som er sagt tidligere. Noen nevner at det er litt vanskelig å komme i kontakt med norske studenter, og noen har til og med dårlige erfaringer med fulle nordmenn. Når det gjelder hva som er å foretrekke av det norske contra det russiske systemet for høyere utdanning, er svarene ikke entydige; noen foretrekker det norske systemet, noen vet ikke hva de synes er best, mens atter andre mener det russiske er best med hensyn til kunnskapsinnlæring.

Norway is very interesting, seminars especially. Now I know theory and other things better than from Russian seminars, but in Russia exams are better for you talking to your professor and they can show better who is really prepared and who is not so good.

Can't choose which is best. I like and can criticize both.

In Norway it is better, because necessary things are accessible for students.

It is difficult to say. In Norway a student has a lot of free time, which he can spend on scientific works, hobbies, reading books and so on. In Russia a student has not so much free time because he spends it in the university. But in the university he gets a lot of information.

Den generelle konklusjonen er imidlertid at Norge på de fleste måter er «himmelen» – alt fungerer, livet er fritt og godt og naturen er vakker og ren.

Så hva sier de om å forbli her eller å flytte tilbake? Vi har ikke stilt dette spørsmålet direkte, men indirekte gjennom å spørre om planer for fremtiden; har de forandret planer i løpet av oppholdet? Ønsker de å fortsette studiene, og hvis ja, hvor? Hvor og som hva de ser seg selv som om fem år? Hva er drømmene deres for fremtiden?

Siden vi ikke har spurt direkte, kan svarene være litt vanskelige å tolke i henhold til et eventuelt migrasjonsønske. Vi mener likevel dataene er gode nok til å gi kvalifiserte indikasjoner om hvor disse studentene ønsker å bosette seg.

Syv av tjuåtte intervjuobjekter sier klart at deres plan er å flytte fra Russland til Norge eller et annet land. De andre landene som nevnes, er Sverige, Danmark og Canada:

When I finish my education in Russia, I am going to enter a master degree program in Norway. I see myself here in Norway. It does not matter in what city, but I want to live, study and work here.

I'm going to finish my first education. Then, or even earlier, I'm going to continue my Norwegian education, bachelor's degree, and get the master's degree in Canada, for instance, or Norway. [...] I definitely understood that I don't want to stay in Russia.

Noen ønsker helt klart å returnere til Russland når oppholdet er over. Det gis uttrykk for at de savner egen kultur og familie og venner. Noen nevner også at de ser det som både en plikt og et ønske å bruke sine evner og sin kunnskap til å hjelpe til med å utvikle sitt hjemland:

It's nice to live in Norway. [...] But the culture is very different to Russian, so it is not possible to move to Norway for me.

I miss Russia sometimes, and I was born there so it's quite natural, and I miss the culture. [...] We are moving into better times, so if we don't support our country, then it is not very good. We have to understand that after the crash of the Soviet Union and everything; I think Russia is a good thing – from the state it was 20 years ago to where it is now moving.

Blant de som ønsker å dra hjem etter studiene, nevnes det imidlertid ofte at de gjerne vil arbeide med internasjonale relasjoner av noe slag, arbeid som gir dem muligheten til å reise og møte mennesker fra andre land og kulturer.

Majoriteten av våre intervjuobjekter sier ikke direkte om de ønsker å forlate Russland permanent eller ikke etter endte studier. Det de imidlertid sier, noe som inkluderer både de som sier de ønsker å flytte fra Russland, og de som sier de skal hjem igjen, er at de ønsker å fortsette å studere i utlandet etter at de har fullført bachelorstudiet i Norge eller sine studier i Russland:

I will try to enter a master degree program in a foreign university. I will be glad if I enter a Norwegian university.

I'm going to finish my first education. Then, or even earlier, I'm going to continue my Norwegian education and get the master's degree in Canada, for instance, or Norway.

I've applied for a master's program in the Faculty of Social Science, International Northern Development, at the University of Nordland. [...] I am somewhere in Canada, doing research or social work connected with the Arctic, for example, working with indigenous people.

I hope to have a job. I want to be a man working in the petroleum industry, a petroleum company for example. I want to create something valuable. Not for the money but for the well-being of Russia and the people working and living here. That is the aim. But maybe I will go abroad.

Siden så godt som alle gir uttrykk for et ønske om å fortsette sine studier i utlandet på et senere tidspunkt, blir spørsmålet hvilke konsekvenser en slik retur og et lengere opphold i utlandet vil kunne ha for ønsker og planer om permanent migrasjon. Hva tenker de neste gang det er på tide å dra hjem? Denne problemstillingen tas opp i den avsluttende kommentaren under.

Intensjon og migrasjon

Antall russere som studerer i utlandet, øker formidabelt. I Norge har antallet russiske studenter gått fra nesten ingen ved årtusenskiftet til rundt 1500 i 2014, og ifølge Unesco har det totale antallet russiske studenter i utlandet økt med ca. 50 prosent mellom 2002 og 2012 (Wiers-Jenssen 2017).

Hovedintensjonen i dette kapitlet har vært å se på russiske studenters motivasjoner for studier i utlandet, og særlig om studiene er en del av en plan om å flytte permanent fra Russland. Wiers-Jenssens (2017) kvantitative studie av russiske studenter i Norge viser at to av tre sier de har overveiet å bli i Norge etter studiene. Dette er mer enn for nesten alle andre grupper av internasjonale studenter i Norge.

Vår kvalitative studie blant BCS/BNS-studenter forteller en noe annerledes historie: For det første synes ikke migrasjon å være en plan eller intensjon for særlig mange studenter når de søker på BCS/BNS. Det synes å være mer av en tilfeldighet som bød seg fordi hjemmeinstitusjonen har en samarbeidsavtale med universiteter i Nord-Norge. Selv om mange av studentene i intervjuene gir uttrykk for at de alltid har ønsket å studere i utlandet, synes de ikke å ha vært særlig aktive i å lete etter muligheter. De fikk en sjanse til å

delta på hva mange vil oppfatte som et rimelig uvanlig studieprogram på et rimelig avsidesliggende universitet i en rimelig ukjent by, og de tok den.

For det andre uttrykker kun 7 av 28 studenter utvetydig at de ønsker å forlate Russland permanent for å bli i Norge eller å flytte videre til et annet land. At en av fire ønsker å migrere, er selvfølgelig ikke ubetydelig, men altså langt færre enn to av tre i Wiers-Jenssens studie. For det tredje, på direkte spørsmål om hva motivasjonene for å studere i Norge er, svarer ingen at motivasjonen er å emigrere fra Russland. Isteden gir de uttrykk for hva som kan oppfattes som klassiske motivasjoner for å ville studere i utlandet: forbedre språkferdigheter, lære å kjenne en annen kultur, treffe nye mennesker eller bare å oppleve et annet land.

Ved første blick synes altså resultatene annerledes enn Wiers-Jensen sine. Selv om våre resultater kunne vært annerledes dersom vi hadde spurt med samme formulering som i den kvantitative studien (om de har *overveiet* å bli), synes vår studie å modifisere inntrykket om at et stort flertall av russiske studenter i Norge ønsker å bli i landet etter endte studier. Det er imidlertid aspekter ved studentgruppa i denne studien som kan ha ført til lavere rapportering av migrasjonsønsker enn i den russiske studentgruppa i Norge som helhet. Det første aspektet er kombinasjonen av veldig unge studenter som er i Norge en kort periode. Studentene på BCS/BNS er som oftest helt i begynnelsen av 20-årene, og de er her kun ett semester. Det er lett å forestille seg at litt eldre studenter er mer uavhengige og modne, og at dette, i tillegg til at flere eventuelt har vært her en lengre periode enn ett semester, kan påvirke deres ønsker og beslutninger med hensyn til migrasjon. Det kan altså være en forskjell i hva man tenker er mulig mellom disse ett-semesterstudentene og studenter som har oppholdt seg i Norge gjennom en hel bachelor- eller mastergrad. Det andre aspektet er, som nevnt over, at selve opplevelsen av oppholdet kan påvirke hva studentene ønsker for fremtiden. Hvis oppholdet vurderes som dårlig, øker mulighetene for at de ønsker å reise hjem, og vice versa. Vi har sett fra våre data at de aller fleste BCS/BNS-studentene er veldig positive til sitt opphold i Norge. Dette sannsynliggjør at flere studenter vil kunne ønske å migrere eller i det minste returnere for ytterligere studier. Det tredje aspektet er at en måte disse bachelorstudentene kan komme tilbake på, er å søke om opptak på et masterprogram enten i Norge eller i et annet land. Vår studie viser at nesten alle intervjuobjektene våre har en plan eller et ønske om å komme tilbake for videre studier på masternivå. Et masterprogram i utlandet innebærer et mye lengre opphold, og dette, igjen avhengig av kvali-

teten på oppholdet, kan øke muligheten for at flere ønsker å bli permanente innbyggere i landet. Det fjerde aspektet er relatert til det migrasjonsteorien hevder om at migrasjon helst skjer når en person står i startgropa til en karriere. For studenter innebærer dette som oftest idet de er ferdige med sine studier, og trolig i enda større grad når man er ferdig med en mastergrad enn en bachelorgrad. På intervju tidspunktet var våre informanter enten midt i eller nettopp ferdige med sin bachelor. Dersom BCS/BNS-studentene drar til utlandet igjen for å ta en mastergrad, øker mulighetene for permanent flytting fra Russland.

Funnene i denne studien er viktige som et supplement, men kanskje også som en korleksjon til Wiers-Jenssens (2017) kvantitative studie om russiske studenter i Norge. For det første viser den styrken ved kvalitative metoder som gir muligheten til å gå litt mer i dybden og hente ut nyanser som kvantitative studier mangler. For det andre gir den et noe annet resultat eller bilde av i hvert fall noen russiske studenters intensjoner med å studere i Norge. Selv om situasjonen, noe som det også er argumentert for i analysen over, kan endre seg over tid, har vi vist at relativt få av disse russiske studentene kommer til Norge med migrasjonsplanene klare, at de i stedet har det vi kan kalle tradisjonelle motivasjoner for å studere i utlandet, og at det blant dem også finnes eksempler på de som ønsker å dra hjem etter endte studier for å bidra til utviklingen av Russland. Hva disse studentene faktisk gjør i framtiden, og hvorfor, kan vi imidlertid ikke vite på bakgrunn av denne studien. Den eneste måten å få vite det på er å spørre dem igjen. En oppfølgingsstudie om noen år ville derfor være både viktig og interessant.

Avsluttende refleksjoner – en såret bjørn?

Å skaffe til veie ny kunnskap og informasjon om den tredje største gruppa av utenlandske studenter ved norske institusjoner for høyere utdanning er selvfølgelig både viktig og legitimt i seg selv. I dette etterordet går jeg imidlertid et skritt videre og reflekterer litt rundt potensielle internasjonale implikasjoner av russisk studentmigrasjon.

Etter et par tiår preget av forbedrede relasjoner og samarbeid mellom Russland og Vesten etter den kalde krigen og oppløsningen av Sovjetunionen i 1991, synes konfliktene igjen å ha tatt overhånd mellom de gamle erkefiendene de

siste årene; krigen i Syria, konflikten i Øst-Ukraina, den russiske annekteringen av Krim og de økonomiske sanksjonene fra EU og USA på grunn av dette, beskyldninger mot Russland for forsøk på å påvirke valgresultater i vestlige land, særlig det siste presidentvalget i USA, russiske idrettsfolk utestengt fra de olympiske leker på grunn av påstått systematisk doping og nå sist - i 2018 - attentatforsøket mot den tidligere russiske etterretningsagenten Sergei Skripal i England, som medførte utvisning av diplomater på begge sider.

Alt dette er eksempler på hendelser som utvilsomt har forverret forholdet mellom Russland og Vesten de siste fem–seks årene, og det i en grad som, selv om man anerkjenner viktige forskjeller mellom epokene, har fått politiske tjenestemenn, kommentatorer og analytikere til å snakke om en ny kald krig.⁶ Vårt spørsmål i denne forbindelse er om migrasjon blant russiske studenter på noen måte kan påvirke dette allerede meget anstrengte forholdet?

Vårt første poeng i denne forbindelse er at Russland kan være utsatt for en relativt alvorlig hjerneflukt der studentmigrasjon utgjør en del av problemet. Helt siden oppløsningen av Sovjetunionen har Russland mistet statsborgere til Vesten. Selv om masseutvandringen mange forventet straks utreiserestriksjonene ble hevet, ikke fant sted, forlot rundt 100 000 mennesker Russland hvert år fra 1991 til 2000. Deretter fulgte noen relativt gode år for Russland med hensyn til emigrasjon, før antallet skjøt i været igjen fra 2012 (Migration Policy Centre 2013, Holodny 2014, Semonova 2015).

Dersom vi legger internasjonale studenter⁷ til det generelle antallet personer som flytter ut av Russland, kan migrasjon utvilsomt utgjøre et hardt slag for nasjonens fremtidige utvikling. En relativt omfattende hjerneflukt kombinert med de problemene og sanksjonene Russland allerede har og er utsatt for, kan i årene som kommer bli svært utfordrende for landet både økonomisk og sosialt. Blant flere ting vil dette sannsynligvis medføre enda større ulikhet sammenliknet med Vesten. I en stolt nasjon som Russland vil disse utfordringene og økte ulikhetene som bare vil forsterke misforholdet i makt og status mellom partene, neppe være til hjelp for noen form for samarbeid. På denne måten påvirker studentmigrasjon trolig det internasjonale samarbeidsklimaet negativt.

⁶ Se for eksempel FNs generalsekretær Antonio Guterres advarsel om at forholdet mellom Russland og USA har forverret seg i retning av en situasjon «similar, to a large extent, to what we lived during the Cold War» (<https://www.reuters.com/article/us-russia-usa-un/u-n-chief-warns-another-cold-war-developing-between-russia-u-s-idUSKBN1H52QQ>).

⁷ De rundt 1400 russiske studentene i Norge utgjør ca. 2 prosent av det totale antallet internasjonale russiske studenter. Enkel matematikk forteller oss dermed at det var omkring 70 000 russiske studenter ved utenlandske universiteter i 2012. Dersom Russland følger den internasjonale trenden, er antallet trolig økende.

Det andre poenget, og relatert til punktet over, er at både migrasjon generelt og studentmigrasjon spesielt kan forsterke det mange politiske analytikere og kommentatorer omtaler som det russiske mindreverdigheitskomplekset. Ifølge kommentatorene har dette komplekset karakterisert Russland helt siden oppløsningen av Sovjetunionen og følger av vanskeligheter med å akseptere degraderingen fra å være en av to supermakter i verden under den kalde krigen, til den mer beskjedne betydningen landet har i dag økonomisk, teknologisk og kanskje til og med militært. Russlands ønske er å være jevnbryrdige med og å bli respektert av Vesten, men de klarer det aldri helt. I hvert fall ikke i egne øyne (Walker 2018, Lawson 2018).

Dersom Russland virkelig lider under et mindreverdigheitskompleks i forhold til Vesten, styrkes knapt selvtilliten og selvfølelsen av at de unge og flinke velger å forlate landet i relativt stort antall, og særlig ikke i utfordrende tider hva gjelder så vel økonomi som internasjonalt rykte. En følelse av mindreverdi fra den ene siden er sannsynligvis aldri et godt utgangspunkt for et fruktbart samarbeid. Dersom det russiske mindreverdigheitskomplekset øker med antall studenter som forlater hjemlandet permanent, ville dette trolig også influere negativt på det fremtidige samarbeidet med Vesten.

Vårt tredje og siste poeng her er at folk til folk-kontakten over grensen vil reduseres dersom de fleste russiske studentene i utlandet velger å flytte permanent ut i stedet for å flytte hjem etter endte studier. I hvert fall delvis har hensikten med mange av samarbeidsprosjektene om utdanning mellom vestlige og russiske universiteter nettopp vært å øke og forbedre folks kontakt med og kjennskap til hverandre over grensene og på den måten bidra til gjensidig forståelse og fredelig sameksistens. Dette vil naturligvis ikke finne sted dersom de internasjonale russiske studentene forblir i utlandet. Dette problemet kan muligens kompenseres noe gjennom at russiske migranter opprettholder kontakten med familie og venner i Russland, men førstehåndskontakten mellom folk i Vesten og i Russland vil likevel i stor grad gå tapt. Videre vil effekten av vestlige utdanninger, utdanninger det ofte kan være mangel på i Russland, også gå tapt for det russiske samfunnet.

Folk til folk-kontakt, eller individer som kjenner hverandre og organisasjoner som avhenger av hverandre, kan på sitt beste fungere som en buffer mot uvennlighet og fiendskap helt opp på nasjonalt og internasjonalt nivå. Derfor synes det igjen sannsynlig å anta at det generelle samarbeidsklimaet mellom Russland og Vesten vil lide under en reduksjon i denne formen for kontakt.

Hva man kan gjøre med dette problemet, om noe, er imidlertid svært vanskelig å si. Studentmigrasjon er en internasjonal utfordring som, selv om man skulle ønske det, ikke er lett å behandle i en globalisert verden med millioner av internasjonale studenter, og der både nasjoner og universiteter nærmest konkurrerer om studentene og oppmuntrer dem til å komme og ofte også til å forbli etter endte studier. En strengere regulering internasjonalt av antallet internasjonale studenter og mulighetene for å forbli i vertslandet etter eksamen kan være veien å gå i fremtiden, særlig hvis en reduksjon i hjerneflukt fra land med mange utreisende studenter er målet. Det er vår mening at å redusere potensiell hjerneflukt fra mindre utviklede og relativt fattige land burde være et mål for det internasjonale samfunnet dersom de mener alvor når det snakkes om internasjonal utjevning og utryddelse av fattigdom.

Når det gjelder det generelle samarbeidet med Russland, er det naturligvis viktig for Vesten ikke å være for ettergivende og selvutslettende i forhold til den autoritære, illiberale og antidemokratiske utviklingen vi utvilsomt har sett eksempler på i løpet av de siste årene. Samtidig bør imidlertid ikke Vesten heller la noen muligheter gå fra seg i forsøket på å oppnå et godt og fredelig samarbeid med Russland, og om ikke av noen annen årsak, så på bakgrunn av egeninteresse. Selv om Russland nok er svekket sammenliknet med Sovjetunionen som en av to supermakter under den kalde krigen, er landet på flere områder fortsatt en viktig spiller på den internasjonale arenaen, ikke minst som en av verdens største militærmakter. Man bør ikke plage en såret bjørn unødige.

Litteratur

- Allen, K. (2013). *Contemporary Social & Sociological Theory. Visualizing Social Worlds*. Tredje utgave. Thousand Oaks, California: Sage.
- Bourdieu, P. (1986). Forms of Capital. I Richardson, J. (red.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, CT: Greenwood, s. 241–58.
- Globalization 101 (2013). *Migration and Globalization*. Hentet 21.04.16 på www.globalization101.org.
- Haukland, L. (2015). *Nye høyder. Framveksten av Universitetet i Nordland*. Stamsund: Orkana Akademisk/Orkana. <https://doi.org/10.33673/OOA20196>
- Heleniak, T. (2001). Migration and restructuring in Post-Soviet Russia. *Demokratizatsiya*, Vol. 9, No. 4, s. 531–549.
- Holodny, E. (2014, 2. desember). Russia's brain drain is astounding. *Business Insider UK*. Hentet 21.04.16 på www.uk.businessinsider.com.
- Hoogensen, G. & Stuvøy, K. (udatert). Modul 9: Northern Governance. BCS 100: Introduction to the Circumpolar North. University of the Arctic.
- Hovdhaugen, E. & Wiers-Jenssen, J. (2017). Norske gradsstudenter i utlandet. Hvorfor reiser de ut, og hvor søker de informasjon? Arbeidsnotat 1/2017. Oslo: NIFU.
- Johanson, L.B. & Olsen, K. (2014). Grensekryssing – studentutveksling som et springbrett ut i den store verden? I Viken, A. & Fors, B.S (red.): *Grenseliv*. Stamsund: Orkana Akademisk/Orkana forlag.
- Karlsen, E. (2017). Leaving Russia? Russian Students in Norway. I Sundet, M., Forstorp, P.-A. & Örtenblad, A. (red.), *Higher Education in the High North. Academic Exchanges between Norway and Russia*. Cham, Switzerland: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-56832-4_13
- Kunnskapsdepartementet (2009). Internasjonalisering av utdanning (St.meld. nr. 14 (2008–2009)). Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2017). Kultur for kvalitet i høyere utdanning (Stortingsmelding nr. 16 (2016–2017)). Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Lawson, D. (2018). Russia spy poisoning: Putin is driven by an old inferiority complex. *The Sunday Times*. Hentet 25.04.18 på <https://www.thetimes.co.uk/article/russia-spy-poisoning-putin-is-driven-by-an-old-inferiority-complex-wzhww6nxx>.
- Lee, E.S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, Vol. 3, No. 1. (s. 47–57). <https://doi.org/10.2307/2060063>
- Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Konaouchi, A., Pellegrino, A. & Taylor, J.E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, Vol. 13, No. 3, s. 431–466.
- Migration Policy Centre (2013). MPC – migration profile – Russia. Hentet 21.04.16 på www.migrationpolicycentre.eu.
- Ministry of Education and Research (2009). *Internationalization of Education in Norway*. Summary in English (Report No. 14 to the Storting (2008–2009)). Oslo: Ministry of Education and Research.
- Murphy-Lejeune, E. (2002). *Student Mobility and Narrative in Europe: The new strangers*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203167038>
- Organization for Economic Co-operation and Development (2016). OECD Better Life Index. Hentet 21.04.16 på www.oecdbetterlifeindex.org.

- Nyaupane, G.P., Paris, C.M. & Teye, V. (2011). Study Abroad Motivations, Destination Selection and Pre-trip Attitude Formation. *International Journal of Tourism Research* 13, s. 205–217.
- Sandersen, H. & Wiers-Jenssen, J. (2017). The Norwegian Framework for Educational Cooperation with Russia: Educational Policy with a Hint of Foreign Affairs. I Sundet, M., Forstorp, P. A. & Örtenblad, A. (red.), *Higher Education in the High North. Academic Exchanges between Norway and Russia*. Cham, Switzerland: Springer International Publishing.
- Semenova, K. (2015). A new emigration: the best are leaving. Part 1. *IMR (Institute of Modern Russia)*, Hentet 21.04.16 på www.imrussia.org.
- Sundet, M., Forstorp, P. A., & Örtenblad, A. (red.). (2017). *Higher Education in the High North: Academic Exchanges Between Norway and Russia* (Vol. 48). Cham, Switzerland: Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-56832-4>
- Unesco (2018). International Migration. Hentet 15.01.18 på <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/migrant>.
- Walker, S. (2018). Putin's quest for lost glory. *The Guardian*. Hentet 25.04.18 på <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/feb/18/putins-quest-for-lost-glory>.
- Wiers-Jenssen, J. (2015). *Russian Students in Norway: Why they come and how they cope*. NIFU-report 11/2015. Oslo: NIFU.
- Wiers-Jenssen, J. (2017). Russian Students in Norway: Facts and Figures. I Sundet, M., Forstorp, P-A. & Örtenblad, A. (red.), *Higher Education in the High North. Academic Exchanges between Norway and Russia*. Cham, Switzerland: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-56832-4_10